

Nuorten järjestelmäkiinnittyminen

VOITTO HELANDER

ABSTRACT
System Commitment
Among Young Adults

The study is based upon a longitudinal analysis of voting participation among young adults. Two samples of voters representing different political generations were picked from the voting register. Both age cohorts were followed through five elections from the age of eighteen to the age of twenty-seven years.

The older cohort, franchised in the early seventies, participated on average more actively compared to the younger cohort, franchised in the beginning of the eighties. The share of completely non-committed voters was, however, smaller among the younger age cohort in comparison with the older one. This may be interpreted as evidence of a change in voting patterns with a greater share of the younger generation representing the issue voting model while the older one behaves according to the more traditional party identification model. The analysis also pointed out that low turnout could be explained to a large extent by the »portrait of the underdog». But regarding both cohorts, changes in life-situation during the period under analysis worked out as better explanations of variations in participation activity than the conventional socio-demographic variables usually applied in cross-cut analyses.

1. Johdanto

Muutamien muiden länsimaiden tapaan Suomessa koettiin 1980-luvulla jonkinasteinen herätys siihen, että sotien jälkeisestä lähes yhtäjaksoisesta noususta poiketen äänestysosallistumisen suunta kääntyi alaspäin. Suomessa huolestuneisuutta on lisännyt erityisesti se, että toisin kuin useissa länsimaissa, äänestämisestä vetäytymisen on havaittu koskeneen ennen muuta nuoria, varsinkin ensi kerran äänioikeuden saavuttaneita ikäryhmiä (Martikainen 1988, 6–8). Vastikään äänioikeuden saavuttaneissakin on esiintynyt vielä osallistumisaktiivisuudeltaan selkeästi erottuvia alaryhmiä. Etenkin työläistäustaiset, ainoastaan peruskoulutuksen saaneet ja työttömät ovat kuuluneet niihin ryhmiin, joissa äänestysosallistuminen on

eteläisen Suomen suurissa asutuskeskuksissa jäänyt jopa alle viidenkymmenen prosentin (Martikainen 1985, Martikainen 1988).

Erityisesti vuoden 1984 kunnallisvaaleihin kytkien Tuomo Martikainen (1988, 12) toteaa, että passivoituminen on kehittynyt jo usean vuoden ajan ja on »etenkin nuorten kohdalla saamassa pysyviä piirteitä, jotka antavat aiheen puhua 'kroonisesta demobilisaatiosta'». Tutkija katsoo äänioikeuden käytöstä luopumisen heijastavan myös sitä, että puoluelaitos on menettänyt yhteyden huomattavaan osaan äänestäjäkunnasta.

Suuriin tilastoaineistoihin nojaten Martikainen ja Risto Yrjönen (1991) osoittavat, että nuorten ikäryhmien äänestysosuudet ovat laskeneet. Alhaisilla osallistumisosuuksilla alkaneet ikäkohortit eivät ole myöhemminkään saavuttaneet kor-

kean äänestysosallistumisen tasoa. Havaintojensa pohjalla tutkijat (Martikainen & Yrjönen 1991, 27–28) päätyvät toteamukseen, että 1980-luku on antanut heikon perustan nuorten ikäryhmien poliittiselle sosialisatiolle. Vuosikymmenen alun nuorin ikäkohortti pystyi vanhetessaan vain säilyttämään osallistumistasonsa pystymättä nostamaan sitä, kuten aikaisempien havaintojen perusteella oli odotettavissa.

Kysymystä äänestysosallistumisen alhaisuudesta on tulkittu kahdella toisilleen melko lailla vastakkaisella tavalla. Osalle tutkijoista se on näyttäytynyt oireena poliittisen järjestelmän legitimaatioperustan pysyväsäilyntöisestä heikkenemistä (ks. esimerkiksi Kekkonen 1985). Toiset taas ovat tulkinneet tilanteen siten, ettei järjestelmän hyväksyttävyyksensä ole ylittymässä (Ks. esimerkiksi Wiberg 1986).

On osoitettu, että ensi kerran äänestämään päässeestä ikäluokasta varsinkin tiettyihin sosiaaliryhmiin kuuluvat nuoret ovat olleet taipuvaisia jäämään äänivallin taakse. On niinkään osoitettu, että nuoret äänestäjäikäryhmät ovat jääneet pois vaaleista vanhempia ikäryhmiä enemmän. Tämän kollektiivista osallistumista kuvaavan informaation avulla ei kuitenkaan ole ollut mahdollisuutta saada kuin osittaisvastaus siihen kysymykseen, ovatko vaaleista poisjääneet olleet yleensä samoja henkilöitä kerrasta toiseen vai ovatko he olleet eri henkilöitä eri kerroilla. Josain määrin epäselväksi on jäänyt, onko käyttäytymisen ollut johdonmukaista siten, että vakainaset osallistujat muodostavat oman ryhmänsä ja pysyvästi syrjäytyneet omansa, vai onko järjestelmä tosiasiaa pystynyt oletettua laajemmin, joskin löyhemmin ja satunnaisemmin, vetämään piiriinsä nuoria äänestäjäryhmiä.

Kysymyksellä käyttäytymismallin pysyvyydestä ja jatkuvuudesta on varsinkin poliittisen järjestelmän legitimaatioperustan kannalta katsoen hyvin suuri merkitys. Mikäli tietyt ikäkohortit tai niiden osaryhmät jäävät pysyvästi politiikan ulkopuolelle, saattaa kyseessä olla hyvin voimakas protesti järjestelmän hyväksyttävyyttä kohtaan. Mikäli taas vaaleista poisjäänti koskee eri vaalien osalta eri henkilöitä, voidaan sitä selitettäessä viitata tiettyihin tilannetekijöihin. Äänestämättä jättäminen on saattanut johtua teknisluontoisista äänestysesteistä tai poliittisen tilanteen synnyttämistä passivoivista tekijöistä. Voidaan siis ajatella, että nuorten äänestysikäisten alhainen

osallistumisaste implikoi äänestäjäikäluokan osan pysyväsäilyntöistä vieraantumista politiikasta tai ainakin sovinnaisesta poliittisesta osallistumisesta. Voidaan kuitenkin myös ajatella, että nuorten ikäryhmien kohdalla tapahtuu vain sellaista sahausliikettä, että osa tietyllä kerralla äänestäneistä siirtyy seuraavalla kerralla ikäänkuin järjestelmän reserviksi uusien rekryyttien täyttäessä näiden paikat siten, ettei äänestäneiden kokonaisvolyymi koko ikäluokasta välttämättä lainkaan muutu.

Tämän tutkimuksen tavoitteet liittyvät melko läheisesti edellä esille nostettuihin kysymyksiin nuorten ikäryhmien poliittisesta sosialisatiosta ja samalla myös kysymykseen poliittisen järjestelmän legitimiudesta. Äänioikeutettujen nuorten yksilöperustaista seurantaä käyttäen tavoitteena on täsmentää kuvaa kyseisten äänestäjäryhmien poliittisesta sosialisatiosta ja kiinnittymisestä poliittiseen järjestelmään. Tutkimuksen tavoitteena on vastata lähinnä kolmeen toisiinsa liittyvään kysymykseen.

Ensimmäinen kysymys liittyy järjestelmäkiinnittymisen vaiheeseen ja sitä selittäviin tekijöihin. Järjestelmäkiinnittymisen vaihetta operationalisoidaan yksinkertaisesti sen perusteella, monensissako vaaleissa äänestysään saavuttaneet nuoret ovat ensi kerran käyneet vaaliuurnilla. Tässä yhteydessä etsitään vastauksia ensisijaisesti kahteen osakysymykseen. Yhtäältä halutaan selvittää, kuinka pitkään järjestelmään sosiaalistumista tapahtuu tietyn vuosiluokan (kohortin) kohdalla ja missä vaiheessa käytännöllisesti katsoen kaikki sellaiset, jotka tulevat äänestämällä kiinnittyneiksi poliittiseen järjestelmään, ovat sen tehneet. Toisaalta pyritään valottamaan sitä, kuinka hyvin eri äänestäjäryhmät ovat säilyttäneet yhteyden poliittiseen järjestelmään.

Toiseksi analysoidaan poliittisen kiinnittymisen intensiteettiä. Lähtökohtana tarkastelulle on se, että äänestämisen varmuus vaihtelee: jotkut äänestävät säännöllisesti vaaleista toisiin joidenkin osallistuessa vain satunnaisesti vaaleihin. Järjestelmäkiinnittymisen intensiteetin operationaalisenä vastineena pidetään sitä, kuinka monta kertaa henkilö on tarkastellun kauden aikana käyttänyt äänioikeuttaan. Tavoitteena on valaista kysymystä, mitkä tekijät selittävät äänestämismuuttoa ja siten järjestelmäkiinnittymisen intensiteettiä.

Kolmas tutkimuskysymys liittyy siihen, että

poliittisen kulttuurin katsotaan muuttuneen 1970-luvulta seuraavalle vuosikymmenelle siirryttäessä järjestelmäkiinnittymistä koskevien normien osalta olennaisella tavalla (Jääsaari & Martikainen 1991). Erityisesti kiinnitetään huomiota siihen, ovatko nuoremmat ikäryhmät jääneet vanhempaa ikäkohorttia laajemmin järjestelmän ulkopuolelle. Kysymykseen ikäkohorttien eroista pyritään etsimään vastauksia vertailemalla 1970-luvun alussa ja vajaata vuosikymmentä myöhemmin äänestysikään tulleen ikäkohortin vaaliosallistumista vastaavanlaisissa vaaleissa.

2. Tutkimusaineisto ja menetelmä

Tutkimuksen perusjoukon muodostivat kaksi Turun kaupungin äänioikeutetuista valittua ikäkohorttia, vuoden 1972 kunnallisvaaleissa ja vuoden 1980 kunnallisvaaleissa ensi kertaa äänioikeutetut nuoret. Kummastakin perusjoukosta pömittiin 300 hengen satunnaisotos vaaliluetteloiden pohjalla. Ensiksi mainittuun otokseen tuli siten vuonna 1953 syntyneitä, viimeksi mainittuun taas vuonna 1961 syntyneitä.

Ikäkohortit valittiin siten, että ne kuuluivat sosiaalisatavoiheensa arvo- ja normi-ilmaston puolesta erilaisiin poliittisiin sukupolviin. Vuonna 1953 syntyneet sijoittuvat Johanna Jääsaaren ja Tuomo Martikaisen (1991, 18–21) mukaan »ylypolitisoitumisen» kauden sukupolveen. Vuonna 1961 syntyneet puolestaan kuuluvat ikäluokkaan, jolle on ollut tunnusomaista sosiaalistuminen individualistiseen itsensä toteuttamiseen (Suhonen 1988, 139–141).

Kumpaankin otokseen kuuluneita pyrittiin seuraamaan viisien vaalien ajan. Kummassakin tapauksessa äänestysosallistumista kartoitettiin kolmissa kunnallisvaaleissa ja kaksissa eduskuntavaaleissa. Ensimmäistä eli »vanhojen» ikäkohorttia mitattiin vuosien 1972, 1976 ja 1980 kunnallisvaaleissa sekä vuosien 1975 ja 1979 eduskuntavaaleissa. Toista eli »nuorten» ikäkohorttia seurattiin vastaavasti vuoden 1980, 1984 ja 1988 kunnallisvaaleissa sekä vuosien 1983 ja 1987 eduskuntavaaleissa. Kumpaankin näytteeseen kuuluneita seurattiin näin ollen noin kahdeksan vuoden ajan. Seurantakauden katsottiin olevan riittävän pitkä yleisten linjojen hahmottamiseksi poliittiseen järjestelmään kiinnittymisen osalta.

Tässä yhteydessä on syytä huomauttaa siitä, että kummallakin seurantakaudella käytiin myös

yhdet presidentin valitsijamiesvaalit (vuosina 1978 ja 1982). Valitsijamiesvaaleja ei kuitenkaan otettu havaintopisteiksi lähinnä sen vuoksi, että ne käytiin kyseisillä kerroilla melko paljon toistaan poikkeavissa merkeissä. Vuoden 1978 valitsijamiesvaalien ehdokasasettelusta johtunut tosiasiallisen kilpailun puute vaikutti selvästi heikentävästi kyseisten vaalien mobilisointikykyyn kun taas vuoden 1982 valitsijamiesvaalit Koivisto-ilmioineen toimivat poikkeuksellisen voimakkaasti mobilisoivasti äänestäjäkunnassa. Missä määrin kyseiset vaalit olisivat vaikuttaneet vääristävästi vertailtavien ikäkohorttien saamiin arvoihin, jää tässä yhteydessä lähemmin selvittämättä. Havainnot vuoden 1982 valitsijamiesvaaleista viittaavat kuitenkin siihen suuntaan, että ne pystyivät rekrytoimaan jossain määrin myös sellaisia äänestäjäryhmiä, jotka eivät näitä vaaleja edeltävissä tai seuraavissa vaaleissa äänestäneet (ks. esim. Martikainen & Yrjönen 1984, 20–21, Helander 1989, 13). Tässä tutkimuksessa on lähdetty siitä, että tarkastelun kohteeksi otetut vaalit ovat perusluonteeltaan olleet siinä määrin vastaavanlaisia, että ikäkohorttien vertailut niitä käyttäen vaikuttavat mielekkäiltä.

Osallistuminen tässä tarkastelluissa vaaleissa ei suinkaan ole ollut yhtä vilkasta kuin vuoden 1982 valitsijamiesvaaleissa. Tarkastelluissa vaaleissa on osanotto koko maan ja Turun kaupungin osalta vaihdellut seuraavasti:

	Koko maa (%)	Turku (%)
Kunnallisvaalit 1972	75.6	70.0
Eduskuntavaalit 1975	79.7	77.9
Kunnallisvaalit 1976	78.5	77.7
Eduskuntavaalit 1979	81.2	79.9
Kunnallisvaalit 1980	78.1	77.3
Eduskuntavaalit 1983	81.0	80.3
Kunnallisvaalit 1984	74.0	72.6
Eduskuntavaalit 1987	76.4	75.8
Kunnallisvaalit 1988	70.5	70.5

Menetelmällisenä lähtökohtana tässä tutkimuksessa on samoihin äänestäjäikäkohortteihin kuuluvien nuorten seuraaminen pitkittäisanalyysin avulla. Tällä tavalla on pyritty hankkimaan tietoa ennen muuta käyttäytymisen pysyvyydestä yksilötasolla. Pitkittäisseurannan avulla on arveltu päästävän selville myös siitä, millä tavalla muutokset seurattavien elämäntilanteissa – esimerkiksi koulutuksen hankkiminen, ammatin

vaihdos, perhesuhteiden muutos tai asuinpaikan vaihdos – ovat vaikuttaneet poliittiseen osallistumiseen.

Äänestäjien seuraaminen vaalista toisiin ei vaaliluetteloiden pohjalla ole ollut ongelmaton. Problemaattiseksi seurannan on tehnyt erityisesti se, että nuoret liikkuvat varsinkin opiskelun, ammatin hankinnan ja perhesuhteiden muutoksen vuoksi hyvin paljon.

Tässä tapauksessa turkulaisäänestäjistä pystyttiin jäljittämään noin 80 % kummankin vuosiluokan osalta (vanhemman 77.3 %, nuoremman 82.3 %). Näinkin korkeaan seurantaosuuteen oli mahdollista päästä jäljittämällä asianomaisia myös niissä tapauksissa, joissa nämä olivat muuttaneet johonkin Turun lähikuntaan. Myös Turusta etäämmälle muuttaneiden äänestystä seurattiin muuttohetken asti. Tällä tavoin pystyttiin tekemään päätelmiä myös niistä äänestäjistä, jotka havaintokauden aikana pysyvästi vaihtoivat asuinpaikkansa pois Turusta.

Alkuperäisten otosten ja koko kauden seurantaan tulleiden näytteiden edustavuutta suhteessa vastaavaan turkulaiseen vuosiluokkaan oli mahdollista verrata sukupuolen ja äidinkielen osalta. Seuraavat prosenttiluvut antavat karkean kuvan otoksista ja näytteestä:

	Vanhempi ikäkohortti			Nuorempi ikäkohortti		
	Otos	Näyte	Turku	Otos	Näyte	Turku
Miehiä	50.3	54.3	49.8	52.3	54.7	49.7
Ruotsinkielisiä	5.3	4.3	7.1	3.3	2.8	5.3

Oheisten lukujen perusteella on todettavissa, että kummankin ikäkohortin osalta sukupuolijakauma vastaa melko hyvin koko ikäluokan vastaavaa turkulaisväestössä. Huomattava on miesten lievä yliedustus jo otoksessa, mutta varsinkin koko periodin ylittävässä näytteessä. Äidinkielen osalta sekä alkuperäisissä otoksissa että koko seurantakauden ulottuneisiin näytteisiin tulleissa nuorissa suomenkieliset ovat olleet selvästi yliedustettuja.

Vaaliluetteloiden lisäksi taustatietoja äänestäjistä täydennettiin henkikirjoista. Tällä tavoin oli mahdollista saada sukupuolen ja kielen lisäksi tietoja otoksiin tulleiden ammattista, asuinpaikasta, siviilisäädystä ja vanhempien ammateista.

Pitkittäisseurantaa koskevien tutkimusten yh-

tenä keskeisenä ongelmana on se, että havaintokauden aikana myös selittävien muuttujien arvoissa saattaa tapahtua merkittäviä muutoksia. Tässä tapauksessa selittäviä muuttujia konstruointiin kahdella perusteella. Ensimmäisen ryhmän muodostivat muuttajat, joiden arvot pysyivät koko seurantakauden aikana muuttumattomina tai joiden osalla ei yleensä tapahdu olennaista muutosta. Tällaisia olivat sukupuoli, kieli ja syntymäpaikan kuntamuoto. Näihin rinnastettavina muuttujina käytettiin myös lähtöperhettä kuvaavia ominaisuuksia, vanhempien sosioekonomista asemaa ja vanhempien perhesuhteita; kumpakin muuttujaa koskevat tiedot kerättiin havaintokauden alun tilanteen mukaisesti. Toinen pääryhmä selittäviä muuttujia muodostui ominaisuuksista, joita koskevat arvot erityisesti juuri nuorilla henkilöillä saattavat vaihdella sangen nopeasti. Tällaisia muuttujia ovat erityisesti koulutus, ammatti, asuinpaikka ja perhesuhteet. Tällaisten elämäntilannemuuttujien osalta oli mahdollista konstruoida lähinnä muutosten määrää koskevia muuttujia.

3. Järjestelmäkiinnittymisen kehitys

Useissa maissa tehtyjen tutkimushavaintojen mukaan sitoutuminen poliittiseen järjestelmään muodostaa eräänlaisen kaaren; osallistumisen taso nousee nuoruusiässä, saavuttaa lakipisteenensä 40–50 vuoden iässä laskeakseen tämän jälkeen uudelleen (Milbrath & Goel 1977, 114, Niemi & al. 1984, 371–372). Nuoruusiässäkään vaaliosallistuminen ei välttämättä kohoa suoraviivaisesti iän funktiona. Suomalaisnuorten poliittisia valintoja koskevassa tutkimuksessa (Martikainen & Yrjönen 1984, 106–108) havaittiin, että 20–30 ikävuosien keskivälillä on politiikkaa kriittisesti harkitseva kausi. Sen seurauksena myös suhtautumisessa äänestämiseen esiintyy tiettyä epävarmuutta. Toisessa raportissa samat tutkijat (Martikainen & Yrjönen 1991, 28) viittaavat toiseen järjestelmäkiinnittymisen kannalta merkille pantavaan havaintoon, jonka mukaan ensi kertaa äänestämään päässeet ovat osallistuneet toisia nuoria aktiivisemmin vaaleihin.

Ikäkohorttien äänestämiskiinnittävyyden kollektiivinen seuranta osoittaa, että vanhemmassa vuosiluokassa äänestysosallistuminen nousi aina viidensiiin tarkasteluvaaleihin asti, jolloin tapahtui lievä tason lasku. Nuorempi ikäkohortti, joka

Taulukko 1. Äänestämisasiivisuuden kehitys sukupuolen mukaan ikäkohorteittain (%)

Vaalit	Vanhat			Nuoret		
	Miehet	Naiset	Kaikki	Miehet	Naiset	Kaikki
1972/1980	64.3	63.2	63.8	65.2	68.8	66.8
1975/1983	68.3	67.9	68.1	74.1	76.8	75.3
1976/1984	73.0	69.8	71.6	59.3	61.6	60.3
1979/1987	74.6	74.5	74.6	61.5	70.5	65.6
1980/1988	67.5	74.5	70.7	52.6	67.9	59.5

aloitti vanhempaa korkeammalla äänestysosuu-
della, nosti osallistumistasoaan vielä seuraavis-
sa vaaleissa erittäin voimakkaasti. Toisista, vuo-
den 1983 eduskuntavaaleista kolmansiin eli vuo-
den 1984 kunnallisvaaleihin lasku oli kuitenkin
dramaattisen voimakas, peräti 15 prosenttiyksik-
köä. Vaikka Turun koko äänestysikäisen väestön-
kin kohdalla tapahtui näiden kaksien vaalien vä-
lillä kahdeksan prosenttiyksikön lasku, oli pudotus
nuorten aikuisten kohdalla tuntuvasti jyrkem-
pi. Kun ikäluokan osallistumistaso ei kaksissa
seuraavissa tarkasteluvaaleissakaan enää olennai-
sesti muuttunut, voidaan lukujen perusteella teh-
dä se päätelmä, että ikäkohortin kohdalla tapah-
tui kulttuurimuutos, joka vaikutti passivoivasti
osallistumisessa sovinnaiseen poliittiseen toimin-
taan.

Nuorten ikäryhmien järjestelmäkiinnittymisen
nopeuden lähtökohtana voidaan pitää sitä, että
sellaisia henkilöitä, jotka koko iäkseen ovat jää-
neet tai jättäytyneet »poliittisen kerroksen» ulko-
puolelle, on tutkimushavaintojen tai pikemmin-
kin arvioiden – koko elämänsä ajan yli ulottuvia
seurantatutkimuksia asiasta ei liene missään tehty
– mukaan varsin vähän. Eri maissa jatkuvasti syr-
jässä olevien osuus äänestäjäkunnasta vaihtelee
tuntuvasti. Olof Peterssonin (1977) arvion mu-
kaan tällaisia henkilöitä ruotsalaisessa yhteiskun-
nassa vain 2–3 %. Myös brittitutkijain (Crewe &
al. 1977, Himmelweit & al. 1981, 36) mukaan
erittäin harvat ihmiset ovat loppujen lopuksi py-
syviä poissaolijoita. Lee Sigelmanin (1985, 751)
tutkijaryhmän havainnot yhdysvaltalaisesta ää-
nestäjäkunnasta viittaavat tosin näitä selvästi kor-
keampiin osuuksiin.

Suomalaiset arviot elinikäisestä äänestämättö-
myydestä tukevat niinikään käsitystä, että vain
äärimmäisen harvat henkilöt kuuluvat periaatteel-
listen ei-äänestäjien ryhmään. Koko elinikänsä

poliittisen järjestelmän ulkopuolella pysyneiden
osuus on meillä arvioitu vain noin viideksi pro-
sentiksi (Borg 1991, 54, Helander 1989).

Jos lähdetään oletuksesta, että koko elinikänsä
poliittisen järjestelmän ulkopuolella pysyvien
osuudeksi jää loppujen lopuksi noin 5 % ikäluo-
kasta, näyttää järjestelmään kiinnittyminen tapah-
tuvan jo lähes kokonaan ensimmäisen äänioi-
keusvuosikymmenen aikana. Havaintoaineiston
perusteella on pääteltävissä, että vain 3–5 % ikä-
luokasta tulee järjestelmän piiriin tämän jälkeen.

Järjestelmäkiinnittyminen tapahtuu useimpien
nuorten osalta jo varsin varhaisessa vaiheessa.
Noin neljä viidestä on kiinnittynyt siihen viimeis-
tään toisissa vaaleissaan eli noin 20–22 ikävuo-
teen mennessä. Kun lisäksi otetaan huomioon,
että ensimmäiset vaalit kummankin tässä tarkas-
tellun ikäkohortin osalta olivat kunnallisvaalit,
joissa äänestysosallistuminen on yleensä jäänyt
alhaisemmaksi kuin eduskuntavaaleissa, voitaneen
tässä havaittuja järjestelmäkiinnittymis-
osuuksia pitää mieluummin liian alhaisina kuin
liian korkeina.

Ikäkohorttien välillä esiintyviä eroja on tässä
yhteydessä vaikea tulkita. Yhtenä syynä nuorem-
man ikäluokan suhteellisen voimakkaaseen kiin-
nittymisosuuteen toisissa tässä tarkastelluissa
vaaleissa saattaa olla niitä vuotta aikaisemmin

**Taulukko 2. Ensi kerran äänestäminen ikäkohorteit-
tain (%)**

Äänestänyt 1. kerran	Vanhat	Nuoret
1. vaaleissa	63.8	66.8
2. vaaleissa	15.1	18.2
3. vaaleissa	6.5	3.3
4. vaaleissa	3.0	2.4
5. vaaleissa	2.1	1.2
Ei äänestänyt lainkaan	9.5	8.1

pidetyt presidentin valitsijamiesvaalit; analyysis-
sa mukana olleet toiset vaalit olivat tämän vuo-
siluokan osalta tosiasiallisesti jo kolmannet yleis-
set vaalit. Ilmeinen, joskin vaikeasti osoitettavis-
sa oleva selitys osallistumistason nousuun oli
vuoden 1982 valitsijamiesvaalien mobilisoiva
kansanvaaliluonne; edellisissä vaaleissa hanki-
tu osallistumiskokemus kannusti osallistumaan
seuraavissa vaaleissa. Tämä seikka huomioon ot-
taen kummankin ikäkohortin kiinnittymisnopeus
neljänsistä vaaleista lähtien näyttäisi olevan suh-
teellisen samanlainen. Eroa ikäkohorttien ensim-
mäisten vaalien osalta tämä ei kuitenkaan selitä.

Poliittiseen järjestelmään kiinnittymisessä ko-
titaustalla on havaittu olevan erittäin keskeinen
osuus. On kuitenkin selvää, että kotitaustan mer-
kitys vähenee melko nopeasti aikuisikään tula-
taessa. Vanhempien sosioekonominen asema, jota
kuvaavana muuttujana tässä tutkimuksessa käy-
tettiin perheen pääasiallisen huoltajan ammatti-
asemaa, selittää erittäin hyvin järjestelmäkiinnit-
tymisen nopeutta. Kummassakin ikäkohortissa
toistuu samanlainen tendenssi: toimihenkilötaus-

taiset nuoret äänestävät muita ikätovereitaan to-
dennäköisemmin heti ensimmäisissä vaaleissaan.
Toimihenkilötaustan kohdalla on kuitenkin vie-
lä selkeä ero ylemmistä ja alemmista toimihen-
kilöryhmistä tulevien välillä. Ylempien toimihen-
kilöperheiden – käytännössä akateemisten kotien
– lapset äänestävät erittäin todennäköisesti jo
ensimmäisellä mahdollisella äänestyskerralla.

Huomattava on myös, että alemmat toimihen-
kilöperheet tarjoavat työläiskoteja hivenen kan-
nustavamman ympäristön kiinnittyä politiikkaan.
Vaikeammin on tulkittavissa se kummankin vuo-
siluokan kohdalla toistuva havainto, että yrittä-
jäperheiden jälkeläiset kiinnittyvät järjestelmään
työläiskotienkin lapsia hitaammin.

Kotitaustan yhteys järjestelmäkiinnittymisen
ajankohtaan tulee näkyviin myös perhekoostu-
muksen perusteella. Ehjien ydinperheiden lapset
äänestävät jossain määrin todennäköisemmin heti
ensimmäisissä vaaleissaan kuin sellaiset nuoret,
jotka tulevat yksinhuoltaja- tai uusperheistä. Per-
hetaustan erot eivät kuitenkaan ole olennaisen
suuret.

**Taulukko 3. Ensimmäisen kerran äänestäminen vanhempien sosioekonomisen taustan mukaan vanhemmas-
ja nuoremassa ikäkohortissa (%)**

Äänestänyt 1. kerran	Vanhat					Kaikki
	Työläinen	Al. toimi- henkilö	Yl. toimi- henkilö	Yrittäjä	Muu	
1. vaaleissa	65.7	66.7	92.0	58.8	34.4	63.8
2. vaaleissa	13.0	7.4	4.0	35.3	28.1	15.1
3. vaaleissa	7.6	3.7	0.0	5.9	9.4	6.5
4. vaaleissa	3.8	0.0	4.0	0.0	3.1	3.0
5. vaaleissa	2.3	0.0	0.0	0.0	6.2	2.2
Ei lainkaan	7.6	22.2	0.0	0.0	18.8	9.5
	100.0 (131)	100.0 (27)	100.0 (25)	100.0 (17)	100.0 (32)	100.0 (232)
Äänestänyt 1. kerran	Nuoret					Kaikki
	Työläinen	Al. toimi- henkilö	Yl. toimi- henkilö	Yrittäjä	Muu	
1. vaaleissa	66.9	68.8	76.3	57.1	45.4	66.8
2. vaaleissa	20.0	21.9	10.5	14.3	18.2	18.2
3. vaaleissa	2.7	6.2	5.3	0.0	0.0	3.3
4. vaaleissasa	2.1	0.0	2.6	4.8	9.1	2.4
5. vaaleissa	0.0	0.0	0.0	9.5	9.1	1.2
Ei lainkaan	8.3	3.1	5.3	14.3	18.2	8.1
	100.0 (145)	100.0 (32)	100.0 (38)	100.0 (21)	100.0 (11)	100.0 (247)

Käytettävissä olleiden taustamuuttujien perusteella näyttää siltä, että sukupuoli selittää järjestelmäkiinnittymisen nopeutta vain suhteellisen heikosti. Nuoremman ikäkohortin kohdalla tosin tulee lievänä ilmi naisäänestäjien miehiä nopeampi sopeutuminen järjestelmään. Havainto on yhdensuuntainen sen kanssa, että naisten kiinnostus äänestämistä kohtaan on miehiin nähden vahvistunut parin viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana.

Äidinkielellä on selvä yhteys äänestämisenä ilmenevän järjestelmäkiinnittymisen vaiheeseen. Ruotsinkieliset nuoret alkavat äänestää varsin suurella todennäköisyydellä jo ensimmäisessä mahdollisessa tilanteessa. Ruotsinkielisten pieni osuus tarkastellussa näytteessä ei kuitenkaan sallinut tehdä tilastollisesti varmennettavissa olevia päätelmiä kieliryhmien käyttäytymiseroista.

Yhteisösamastumisen voimakkuuden on tutkimuksessa havaittu kytkeytyvän poliittiseen osallistumiseen siten, että paikkakunnalla pitkään asuneet osallistuvat myöhemmin muuttaneita aktiivisemmin politiikkaan (Milbrath & Goel 1977, 113). Lapsuusiän kasvukontekstia yleensä kuvaavalla syntymäkotikunnalla oli tässäkin aineistossa melko voimakas yhteys järjestelmäkiinnittymisen vaiheeseen. Muista kaupungeista kotoisin olevat näyttävät sitoutuneen poliittiseen järjestelmään kummankin ikäkohortin osalta lähes tasatahtisesti syntyperäisten turkulaisten kanssa. Sitä vastoin maalaiskunnista kotoisin olevien järjestelmäkiinnittyminen on tapahtunut selvästi hitaammin. Se on näiden osalta jäänyt myös koko havaintokauden osalta keskeneräisemmäksi kuin urbaaneista lähtökohdista tulevilla.

Tarkasteltaessa ensimmäistä kertaa äänestämistä erittäin voimakkaaksi selittäjäksi nousi myös henkilön asema suhteessa työelämään. Ratkaiseva vaikutus kummassakin tarkastellussa vuosiluokassa oli sillä, oliko asianomainen henkilö siirtynyt työelämään vai ei. Molemmissa ikäkohorteissa työelämässä olevista vain puolet, muista – käytännössä edelleen opiskeluvista – yli kaksi kolmasosaa osallistui vaaleihin. Havainto vahvistaa sitä käsitystä, että vain peruskoulutuksen tai lyhyen ammattikoulutuksen saaneet ja varhain työelämään siirtyneet työläisnuoret ovat muita herkempiä jäämään politiikan ulkopuolelle tai kiinnittyvät järjestelmään paremmin koulutettuja hitaammin.

Järjestelmäkiinnittymisen pysyvyyttä oli mah-

dollista analysoida myös sen perusteella, kuinka aktiivisesti erilaiset nuorisoäänestäjät osallistuvat vaaleihin viidennellä tässä tarkastellulla äänestyskerralla. Analysoitujen äänestäjäryhmien taustatekijät näyttävät jälleen selittävän osallistumisherkkyttä vaaleihin. Sukupuolen kohdalla toistui vastaavanlainen havainto kummassakin äänestyskohortissa: naiset osallistuivat selvästi aktiivisemmin kuin miehet. Vuosiluokkien väliset erot järjestelmäkiinnittymisen kehityksen osalta muodostuivat sukupuolten kesken erittäin voimakkaiksi. Nuoremman ikäkohortin kohdalla kehityssuunta on ollut erityisen selvä: naiset ovat säilyttäneet äänestystasonsa jokseenkin vakaana ensimmäisistä vaaleista viidensiiin. Miesten kohdalla sitä vastoin on tapahtunut melko dramaattinen passivoituminen. Kun naiset jo ensimmäisissäkin vaaleissaan äänestivät hivenen miehiä aktiivisemmin, oli ero viidensissä vaaleissa jo peräti viisitoista prosenttiyksikköä (ks. taulukko 1).

Nuorten aikuisten vaaliosallistumisen jatkuvuuden osalta Martikainen ja Yrjönen (1991, 27) olettavat, että nämä säilyttävät alkuperäisen käyttäytymismallinsa varsin pitkään. Käyttäytymisen pysyvyyttä analysoitavien sukupolvien välillä eriteltiin tässä yhteydessä vaalien välisten korrelaatioiden pohjalla. Ikäkohorttien väliset erot näyttävät korrelaatiokertoimien perusteella melko suurilta. Vanhemman vuosiluokan kohdalla korkeat kertoimet vaalien välillä osoittavat varsin suurta äänestysosallistumismallin jatkuvuutta äänestyskertojen välillä vain ensimmäisten ja viidensien vaalien yhteyden ollessa suhteellisen heikon. Nuoremman ikäkohortin huomattavasti alhaisemmat korrelaatiot puolestaan kertovat käyttäytymisen melko suuresta epävakaisuudesta myös peräkkäisten vaalien välillä. Huomattava kuitenkin on, että kummankin ikäkohortin kohdalla osallistumismalli alkaa stabiloitua kolmannelta osallistumiskerrasta lähtien.

Huomattavaa on, ettei vaalityyppi ole käytännöllisesti katsoen lainkaan erotteleva tekijä (vrt Sigelman & al. 1985, 749, Helander 1989). Varsinkin vanhemman ikäkohortin kohdalla ei vaalityypillä näytä olleen ensinkään vaikutusta osallistumiseen. Tätä osoittaa se, ettei pelkästään eduskuntavaaleissa äänestäneitä löytynyt yhtäkään ja vain kunnallisvaaleihin osallistuneitakin oli joko joukossa ainoastaan yksi. Nuoremmissa ikäryhmässäkin äänestys vaalityypin mukaan

Taulukko 4. Äänestämisosallistumisen väliset korrelaatiokertoimet ikäkohorteittain

Vaalit	Vanhat					Vaalit	Nuoret				
	1972	1975	1976	1979	1980		1980	1983	1984	1987	1988
1972	1.00					1980	1.00				
1975	.42	1.00				1983	.33	1.00			
1976	.41	.51	1.00			1984	.27	.34	1.00		
1979	.32	.45	.53	1.00		1987	.29	.34	.41	1.00	
1980	.24	.39	.46	.52	1.00	1988	.21	.31	.41	.41	1.00

oli poikkeuksellista. Pelkästään kunnallisvaaleissa samoin kuin eduskuntavaaleissakin äänestäneitä joukosta löytyi 1.2 %.

Asetelma 1. Äänestämisen jatkuvuus peräkkäisissä vaaleissa (K = kunnallisvaalit, E = eduskuntavaalit) ikäkohorteittain (%)

	Vanhat		Nuoret
K 1972 – E 1975	83.0	K 1980 – E 1983	85.5
E 1975 – K 1976	87.3	E 1983 – K 1984	69.9
K 1976 – E 1979	89.2	K 1984 – E 1987	81.2
E 1979 – K 1980	84.4	E 1987 – K 1988	74.1

Muutamien elämäntilannemuutosten valossa oli mahdollista tarkastella myös, missä määrin äänestysaktiivisuus havaintokauden lopulla oli riippuvainen niistä. Työelämään siirtymisellä, koulutuksella ja perhesuhteiden muutoksilla oli selkeä yhteys äänestämiseen. Koulutuksen vaikutus vaaliosallistumiseen oli kummankin ikäluokan osalta samanlainen siinä suhteessa, että pelkän peruskoulutuksen tai ammatillisen koulutuksen saaneet äänestivät selvästi passiivisemmin kuin opiskelijat ja korkeakoulu- tai opistotasoinen tutkinnon suorittaneet. Ikäkohorttien välillä vallitsi kuitenkin sellainen ero, että opiskeluaan jatkavat äänestivät nuoremmassa sukupolvessa selvästi passiivisemmin kuin tutkintonsa jo suorittaneet, kun tilanne vanhemmassa ikäkohortissa oli lievästi vastakkainen. Etenkin opistotason tutkinnon suorittaneet äänestivät erittäin aktiivisesti nuoremmassa ikäkohortissa. Varhainen työelämään siirtyminen, joka puolestaan korreloi vahvasti koulutuksen hankinnan kanssa, näyttää olevan voimakkaasti yhteydessä järjestelmäkiinnittymisen heikkoon jatkuvuuteen.

Taulukko 5. Äänestäminen viidensissä vaaleissa koulutuksen mukaan (%)

	Vanhat			
	Korkea-koulu t. opisto	Ammatillinen koulutus	Opiskelija	Kaikki
Kyllä	80.4	62.6	85.7	70.7
Ei	19.6	37.4	14.3	29.3

	Nuoret			
	Korkea-koulu t. opisto	Ammatillinen koulutus	Opiskelija	Kaikki
Kyllä	83.8	53.3	60.7	59.5
Ei	16.2	46.8	39.3	40.5

Perhesuhteiden muuttuminen havaintokauden aikana näyttää osaltaan vahvistavan useissa aikaisemmissa tutkimuksissa (Martikainen & Yrjönen 1991, 50–52, Helander 1989, vrt. Wolfinger & Rosenstone 1980, 44–46, Denver 1989, 119, Milbrath & Goel 1977, 112–115) havaittua tendenssiä, jonka mukaan naimisissa olevat äänestävät naimattomia ja eronneita todennäköisemmin. Kummankin ikäkohortin kohdalla toistui sama suuntaus. Havaintokauden aikana avioituneet ja tarkasteluperiodin lopussa edelleen naimisissa olleet äänestivät selvästi perheettömiä todennäköisemmin. Toisaalta taas havaintokauden aikana eronneet, joiden osuus koko aineistossa jäi tosin erittäin pieneksi, olivat taipuvaisia jättäytymään pois vaaleista.

Tutkimusaineisto antoi mahdollisuuden eritellä myös sitä, millainen vaikutus vaalivuotta edeltäneenä vuonna tapahtuneilla elämäntilannemuut-

toksilla on ollut äänestämiseen. Elämäntilanne-
muutoksista seurattiin ammatin ja siviilisäädyn
muutosten yhteyttä äänestämiseen.

Ammatin muutosten yhteydet seurasivat kum-
massakin ikäkohortissa samanlaista kaavaa. Nel-
ljen ensimmäisten tarkasteluvaalien osalta amma-
tin muutos, joka useimpien kohdalla merkitsi siir-
tymistä koulutuksesta työelämään ja siten ensim-
mäiseen ammattiin, näyttää selvästi passivoivan
poliittista osallistumista. Äänestämistodennäköi-
syyden ero ammattia vaihtaneiden ja vaihtamat-
tomien välillä kapeni vaaleista toisiin siirryt-
täessä. Viidensissä havaintovaaleissa ammattia
edellisenä vuonna vaihtaneet äänestivät jo suu-
remmalla todennäköisyydellä kuin ammatin osal-
ta staattisina pysyneet. Ilmiö selittyyneen pääosin
sillä, että pitkään opiskelleet ja akateemisen tai
opistotasoisien tutkinnon suorittaneet siirtyivät
vasta havaintokauden lopulla työelämään vaih-
taen opiskelijan »ammatin» varsinaiseksi siviili-
ammattiksi.

Vaalivuotta edeltäneet siviilisäädyn muutokset
vahvistavat sitä käsitystä, että avioliiton solmi-
minen lisää äänestämistodennäköisyyttä. Lukuun-
ottamatta hyvin nuorena – ennen toista äänestä-
miskertaa – tapahtunutta avioitumista siviilisääd-
yn muutos on vahvistanut todennäköisyyttä sil-
le, että nuori aikuinen on käyttänyt äänioikeut-
taan.

Turusta kesken havaintokauden lopullisesti
poismuuttaneiden nuorten äänestämistä seurattiin
aina siihen asti, kun he menettivät kaupungissa
äänioikeutensa. Mielenkiinto muuttaneiden osalta
kohdistui erityisesti kahteen äänestystilanteeseen,
ensimmäisiin ja viimeisiin vaaleihin turkulaisi-
na äänioikeutettuina.

**Taulukko 6. Äänestämisen ja ammatin muutos vaa-
leja edeltävän vuoden aikana ikäkohorteittain (%)**

Äänestä- minen	Vanhat		Nuoret	
	Ammatti ei muut- tunut	Ammatti muut- tunut	Ammatti ei muut- tunut	Ammatti muut- tunut
1. vaaleissa	67.6	49.0	69.4	44.0
2. vaaleissa	71.1	59.3	77.9	65.4
3. vaaleissa	72.7	64.7	61.4	55.0
4. vaaleissa	74.9	72.0	66.5	59.4
5. vaaleissa	68.9	79.5	58.7	68.2

**Taulukko 7. Turusta muuttaneiden äänestämisen
ensimmäisissä ja viimeisissä vaaleissa ikäkohorteit-
tain (%)**

	Vanhat (65)*		Nuoret (52)*	
	Ensimmäi- set vaalit	Viimeiset vaalit	Ensimmäi- set vaalit	Viimeiset vaalit
Kyllä	53.6	46.2	53.9	42.4
Ei	46.4	54.8	46.1	57.6

* Kuolemantapausten johdosta poismuuttaneiden ja Tu-
russa asuneiden yhteissummasta ei kummankaan näytteen
osalta ole tasan 300.

Kummankin ikäkohortin kohdalla toistuu sama
suuntaus; poislähtijät ovat jo ensimmäisissä vaa-
leissaan äänestäneet laiskemmin kuin paikkakun-
nalle jääneet eron ryhmien välillä oltua niinkin
suuri kuin toistakymmentä prosenttiyksikköä.
Vaaliosallistuminen on viimeisissä vaaleissa en-
nen paikkakunnalta muuttoon pudonnut vielä var-
sin runsaasti jääden kummankin ikäkohortin osal-
ta selvästi alle puoleen muuttavista äänioikeute-
tuista. Syy poismuuttavien vähäiseen osallistumi-
seen saattaa viimeisten vaalien osalta olla siinä,
että he ovat jo tosiasiallisesti muuttaneet pois
kaupungista, vaikka ovatkin edelleen kirjoilla ja
siten äänioikeutettuja siellä. Havainnot osoitta-
vat joka tapauksessa sen, että asuinkunnan vaih-
to ilmeisesti on yksi merkittävä selitystekijä
nuorten äänestyspassiivisuuteen ja äänestämisen
ailahtelevuuteen yleensäkin. Joka tapauksessa tie-
dot äänioikeuden käytöstä niin ensimmäisissä
kuin viimeisissä mahdollisissa vaaleissa osoitta-
vat, ettei Turku pysyvästi poismuuttaneissa ole
poliittisen aktiivisuuden osalta menettänyt »par-
haita poikiaan ja tyttäriään».

4. Järjestelmäkiinnittymisen intensiteetti

Järjestelmäkiinnittymisen intensiteettiä mitattiin
yksinkertaisesti sen perusteella, kuinka monta
kertaa asianomainen oli osallistunut tarkastelun
kohteena olleissa viisissä vaaleissa. Osallistumi-
sen intensiteettiä on tässä yhteydessä kunkin yksilön
kohdalla ilmaistu kuusiluokkaisella sum-
maindeksillä, jonka vaihteluväli ulottuu nollasta
kuuteen. Arvon nolla saivat ne, jotka eivät äänestä-
neet yksissäkään tarkastelluissa vaaleissa. Arvon
viisi taas saivat sellaiset, jotka olivat käyttä-
neet äänioikeuttaan kaikissa viisissä vaaleissa.

Taulukko 8. Ikäkohorttien jakautuminen äänestysindeksin mukaan (%)

Indeksiarvo	Vanhat	Nuoret
5	38.4	30.8
4	23.7	23.5
3	11.6	13.4
2	8.6	16.2
1	8.2	8.1
0	9.5	8.1

Tarkasteltujen vuosiluokkien väliset erot viisissä ensimmäisissä vaaleissa eivät ole dramaattisen suuret, mikäli kiinnitetään huomiota vain ikäkohorttien vaaliosallistumisen kokonaisvolyymiin. Kun vanhempaan vuosiluokkaan kuuluvat kävivät keskimäärin 3.47 kertaa äänestämässä, oli vastaava keskiluku nuoremassa ryhmässä 3.28. Prosenttiarvoiksi muutettuna tämä merkitsee, että vanhempaan ikäkohorttiin kuuluvat äänestivät keskimäärin 69.4 %:n tasolla, nuoremmat 65.6 %:n tasolla.

Vuosiluokkien äänestysindeksitarkastelu antaa eriytyneemmän kuvan sukupolvien välisistä eroista. Vanhempaan ikäkohorttiin kuuluvissa oli merkittävästi enemmän sellaisia »kovan ytimen» äänestäjiä (Sigelman & al. 1985, 751), jotka äänestivät kaikissa tarkastelluissa vaaleissa. Huomattavaa kuitenkin on, että vuosiluokassa oli myös suurempi osuus sellaisia, jotka eivät olleet käyneet ainoatakaan kertaa urnilla tarkastelukaudella pidetyissä vaaleissa. Vaikuttaa siltä, että ikäkohorttiin kuuluvista varsin monet olivat ottaneet poliittiseen osallistumiseen selkeän joko-tai-asenteen. Vastaavasti taas nuoremassa ikäkohortissa oli huomattavasti enemmän satunnaisia äänestäjiä, jotka vaihtoivat käyttäytymistään vaaleista toisiin.

Analyysia jatkettaessa kuusiluokkaista äänestysindeksiä työstettiin siten, että neljä keskimäistä luokkaa yhdistettiin kahdeksi niin, että 3 tai 4 kertaa äänestäneet ja kerran tai kahdesti äänestäneet yhdistettiin ryhmiksi. Näin saatiin neliluokkainen typologia, aina äänestäneet, aktiivisesti äänestäneet (3–4 kertaa), passiivisesti (1–2 kertaa) äänestäneet sekä ei lainkaan äänestäneet.

Yleislänsimainen havainto on, että naiset ovat alkaneet äänestää miehiä todennäköisemmin. Naisäänestäjät ovat Suomessakin 1980-luvulta

lähtien osallistuneet miehiä aktiivisemmin vaaleihin. Tarkastelluissa nuorisoaineistoissa toistui sama tendenssi sukupuolten osalta. Naisäänestäjissä oli miehiä huomattavasti enemmän sellaisia, jotka olivat osallistuneet kaikkiin tarkasteltuihin vaaleihin. Sitävastoin täysin järjestelmän ulkopuolelle jääneiden osuus oli kummassakin sukupuoliryhmässä varsin samanlainen satunnaisäänestämisen ollessa miehillä selvästi yleisempää kuin naisilla. Naisäänestäjien vahvempi järjestelmäkiinnittyminen jo 1970-luvun äänestäjäpolvessa implikoi osaltaan sitä, että naisten vaaliosallistuminen tuli seuraavalla vuosikymmenellä kohtamaan miehiä korkeammaksi.

Useissa yhteiskunnissa havaittu piirre, että kielelliset ja etniset vähemmistöt osallistuvat valtaväestöä passiivisemmin vaaleihin (Milbrath & Goel 1977, 119), ei ole pitänyt Suomessa paikkaansa (Martikainen & Yrjönen 1991, 53). Ahvenanmaata lukuunottamatta ruotsinkieliset ovat yleensä käyttäneet äänioikeuttaan suomenkielisiä enemmistöä ahkerammin. Käsillä olevissa nuorisoaineistoissa ruotsinkielisten osuus oli siinä määrin pieni, ettei syvälle ulottuvia tilastollisia vertailuja kieliryhmien eroista juuri ollut mahdollista tehdä. Etenkin nuoremassa ikäkohortissa ruotsinkielisten järjestelmäkiinnittymisen intensiteetti osoittautui selkeästi vahvemmaksi kuin suomenkielisten.

Kuva syntymäpaikan ja järjestelmäkiinnittymisyyden välisestä yhteydestä jäi jossain määrin tulkinnalliseksi. Kummassakin ikäkohortissa toistui samanlainen kaava: Turussa syntyneet ja siten alunperin paikkakunnalla asuneet ja sen piirissä poliittiseen elämään sosiaalistuneet olivat varmimpia äänestäjiä. Vastaavasti maaseudulta kotoisin olevissa oli toisia enemmän täysin järjestelmän ulkopuolelle jääneitä. Muissa kaupungeissa syntyneet puolestaan koostuivat kummassakin vuosiluokassa toisia useammin sellaisista, jotka osallistuivat satunnaisesti vaaleihin.

Vanhempien sosiaalinen asema ammattiasemaksiksi määriteltynä antoi niinkään tulkinnallisen käsityksen nuorten poliittisen järjestelmäkiinnittymisen voimakkuudesta. Kuten jo sosialisatiovaiheen tarkastelu antoi aiheen odottaa, osoittautuivat ylempien toimihenkilöiden jälkeläiset vahvimmin poliittiseen järjestelmään kiinnittyneiksi. Työläistaustaisissa nuorisöäänestäjissä sitävastoin oli vahvasti kiinnittyneiden osuus suurempi kuin alemmista toimihenkilöperheistä lähtöisin

olevilla. Yrittäjätäusta näyttää järjestelmäkiinnittymisen intensiteetin osalta seuraavan sosialisatio-opeuden viitoittamaa rataa. Yritystäusta ei ole erityisen voimakas äänestysaktiivisuutta tukeva tekijä; yrittäjien lapsista kuului kummassakin ikäkohortissa aina äänestäneisiin pienempi osuus kuin työläiskotien ja alempien toimihenkilöperheiden lapsista. Yrittäjyys poliittisen sosiaalistamisen kontekstina näyttää tämän aineiston valossa olennaisesti poikkeavan siitä havainnosta, jonka mukaan yrittäjät ovat varsin voimakkaasti järjestelmäkiinnittyneitä (Martikainen & Yrjönen 1991, 35–37).

Koulutuksen on – myös tulotaso huomioon ottaen – todettu olevan keskeinen äänestysosallistumista selittävä tekijä (Milbrath & Goel 1977, 98–102, Martikainen 1988, 23–29, Martikainen & Yrjönen 1991, 38–48). Tämänkaltaisessa pitkittäisseurannassa koulutus kuuluu muuttujiin, joiden arvot nuoruusiässä hyvin suurella osalla ikäluokasta muuttuvat havaintoperiodin aikana. Opiskelijain – tässä ei opiskelijain osalta ollut mahdollista erotella keskiasteen oppilaitoksissa ja korkeakouluissa opiskelevia – taipumuksen tulla ainoastaan peruskoulutuksen saaneisiin nähdessä mahdollisimman varhain ja kattavasti poliittisen järjestelmän piiriin voidaan odottaa heijastuvan siinä, että he myös valmistuttuaan osallistuvat aktiivisesti vaaleihin.

Tarkastelukauden lopun koulutustaso näyttää olevan varsin voimakkaasti yhteydessä järjestelmäkiinnittymisen intensiteettiin. Korkeakoulu- tai opistotasaisen tutkinnon suorittaneissa on perustai alemman ammatillisen koulutuksen saaneisiin verrattuna enemmän sellaisia, jotka ovat osallistuneet kaikkiin tarkasteluvaaleihin. Huomattava on, että ryhmä muut, joka tässä vaiheessa koostui pääosiltaan korkeakouluopiskelijoista, on vanhemmassa ikäkohortissa äänestänyt aktiivisemmin kuin ne, jotka havaintokauden loppuun mennessä ovat jo tutkintonsa suorittaneet. Havainnot tukevat joka tapauksessa käsitystä, että äänestämisen varmuus korreloi voimakkaan positiivisesti koulutustason korkeuden kanssa.

Nuorten äänestäjäikäluokkien osalta sosialisatioympäristö on myös tavallista useammin muutostilassa. Läheisen elämänpiirin, lähikontekstin, muutoksista keskeisimmät liittyvät perhetilanteen muuttumiseen. Vanhempien perheestä irtautuminen ja oman perheen perustaminen tapahtuvat varsin monilla ensimmäisen täysi-ikäisyysvuosi-

Taulukko 9. Jakautuminen äänestystyyppisiin koulutuksen mukaan ikäkohorteittain (%)

	Vanhat			Kaikki
	Korkea- koulu/ opistotutk.	Amma- tillinen tutk.	Muu	
Aina	47.1	28.1	61.9	38.4
Aktiivis.	41.2	36.0	26.2	35.3
Pass.	7.8	23.7	4.8	16.8
Ei laink.	3.9	12.2	7.1	9.5
	100.0 (51)	100.0 (139)	100.0 (42)	100.0 (232)
	Nuoret			Kaikki
	Korkea- koulu/ opistotutk.	Amma- tillinen tutk.	Muu	
Aina	48.7	22.7	41.1	30.8
Aktiivis.	43.2	37.0	32.1	36.8
Pass.	8.1	28.6	23.2	23.5
Ei laink.	0.0	11.7	3.6	8.1
	100.0 (37)	100.0 (154)	100.0 (56)	100.0 (247)

kymmenen aikana. Toinen suuri lähiyhteystekijän muutos koskee työpaikkaa ja työelämää var-ten kouluttautumista. Kolmantena lähikontekstimuutoksena voidaan pitää asuinpaikan ja siten fyysisen ympäristön muutosta; viimeksi mainittu liittyy usein myös seuraustekijänä perhe- ja/ tai ammattiaseman muutokseen.

Äänestysosallistumista koskevissa tutkimuk- sissa kontekstimuutosten merkitys on todettu hy- vin suureksi (Helander 1989). Muutosten ja ää- nestysaktiivisuuden yhteys ei kuitenkaan ole vält- tämättä yksiselitteinen ja lineaarinen. Yhtäältä muutokset elämäntilanteissa saattavat passivoida ja työntää pois osallistumisareenoilta. Joissakin tapauksissa taas lähikontekstin ja primääriryhmi- en muutokset saattavat aktivoida osallistumaan, jopa luoda paineita äänestää.

Perhesuhteiden kohdalla muutokset olivat ikä- kohorteittain varsin erilaiset. Seitsemänkymmen- täluvun alussa äänioikeusikään ehtineen vuosi- luokan kohdalla noin kolme viidestä oli havain- tojakson aikana avioitunut, kun taas kymmentä vuotta myöhemmin äänioikeusiän saavuttaneis-

Taulukko 10. Äänestystyyppi siviilisäädyn muutosten mukaan (%) ikäkohorteittain

Äänestänyt	Vanhat			Kaikki
	Naimaton	Naimisissa	Eronnut/ muuta	
Aina	36.8	44.3	13.6	38.4
Aktiivisesti	37.9	32.2	40.9	35.3
Passiivisesti	15.8	14.8	31.9	16.8
Ei lainkaan	9.5	8.7	13.6	9.5
	100.0 (95)	100.0 (115)	100.0 (22)	100.0 (232)

Äänestänyt	Nuoret			Kaikki
	Naimaton	Naimisissa	Eronnut/ muuta	
Aina	26.0	39.8	20.0	30.8
Aktiivisesti	37.6	35.2	40.0	36.8
Passiivisesti	28.6	15.9	40.0	24.3
Ei lainkaan	7.8	9.1	0.0	8.1
	100.0 (154)	100.0 (88)	100.0 (5)	100.0 (247)

sa tällaisia oli vain kaksi viidestä. Avoliitossa elävien osuutta ei käytetyn aineiston perusteella ollut mahdollista selvittää.

Siviilisäädyn yhteys äänestysosallistumiseen on huomattavan vahva. Tarkastelukauden loppuun mennessä avioituneissa oli kummassakin ikäkohortissa muita selvästi enemmän sellaisia, jotka olivat aina osallistuneet vaaleihin. Vastavasti perhesuhteiden muutos eroamisen ja uudelleen avioitumisen johdosta näyttää tuoneen labiilutta äänestyskäyttäytymiseen.

Havaintokauden aikana tapahtuneet ammatin muutokset korreloivat myös hyvin voimakkaasti äänestämisen varmuuteen. Vahvimmin poliittiseen järjestelmään olivat kiinnittyneet sellaiset nuoret, jotka eivät olleet lainkaan vaihtaneet ammattia seuranta-ajan aikana. Tämän ryhmän muodostivat ensi sijassa opiskelijat, jotka eivät vielä havaintokauden aikana olleet siirtyneet varsinaiseen työelämään. Havainto ammattia vaihtamattomien korkea-asteisesta poliittisesta kiinnittymisestä tuli näkyviin kummankin ikäkohortin kohdalla, joskin yhteys vanhemman vuosiluokan kohdalla oli vahvempi kuin nuoremman.

Taulukko 11. Äänestysintensiteetti työelämään siirtymisen ajankohdan mukaan (%)

Äänestänyt	Vanhat				Kaikki
	Perusvuonna	Varhain	Myöhään	Ei lainkaan	
Aina	18.0	36.1	41.5	62.5	38.4
Aktiivisesti	40.0	33.3	40.0	25.0	35.3
Passiivisesti	32.0	18.1	11.4	5.0	16.8
Ei lainkaan	10.0	12.5	7.1	7.5	9.5
	100.0 (50)	100.0 (72)	100.0 (70)	100.0 (40)	100.0 (232)

Äänestänyt	Nuoret				Kaikki
	Perusvuonna	Varhain	Myöhään	Ei lainkaan	
Aina	14.3	28.4	36.9	42.3	30.8
Aktiivisesti	32.7	35.8	46.2	30.8	36.8
Passiivisesti	32.7	29.6	12.3	23.1	23.5
Ei lainkaan	20.4	6.2	4.6	3.8	8.1
	100.0 (49)	100.0 (81)	100.0 (65)	100.0 (52)	100.0 (247)

Yhteys järjestelmäkiinnittyneisyyden ja ammatillisen liikkuvuuden välillä jäi suhteellisen heikoksi selkeiden johtopäätösten tekoa silmällä pitäen.

Kuvaa varhain ja vasta pitkän kouluttautumisen jälkeen työelämään siirtymisen yhteydestä järjestelmäkiinnittymiseen voitiin täydentää sen perusteella, missä vaiheessa nuoret äänestäjät ovat siirtyneet työelämään. Kummankin ikäkohortin kohdalla toistuu sama tendenssi, vieläpä suhteellisen suoraviivaisena: kuta nuorempa asianomainen on siirtynyt työelämään, sitä epätodennäköisemmin hän kuuluu vahvasti järjestelmään kiinnittyneisiin ja sitä todennäköisemmin hän on jäänyt kokonaan sovinnaisen poliittisen osallistumispiirin ulkopuolelle. Havainto näyttää ainakin välillisesti tukevan käsitystä, että ainoastaan peruskoulutuksen saaneet ja varhain työelämään siirtyneet nuoret ovat pitkään kouluttautuneita heikommin kiinnittyneitä poliittiseen järjestelmään.

Järjestelmäkiinnittymisen intensiteetti on yhteydessä myös asuinalueelta toiselle siirtymiseen, joka taas ymmärrettävästi korreloi voimakkaasti ammatin ja perhesuhteiden muutoksiin (vrt Denver 1989, 119). Asuinalueen muutosten yhteys äänestysvarmuuteen näyttää kummankin ikäkohortin osalta seuraavan jonkinlaista U-käyrää. Järjestelmäkiinnittyneisyys on voimakkainta niillä, jotka kerran tai kahdesti havaintojakson aikana ovat vaihtaneet asuinympäristöä. Se on jossain

määrin heikompi täysin paikallaan pysyneillä. Se on niinkään ohuempi niiden kohdalla, jotka ovat havaintokauden aikana siirtyneet useammin kuin kahdesti asuinalueelta toiselle.

Eri tyyppisten muuttujain selitysvoimaa äänestämisen varmuuteen tarkasteltiin myös regressiomallien valossa. Askeltavaa regressioanalyysia käyttäen pyrittiin saamaan selville erityisesti koko tarkastelukauden ajan vakioina pysyneiden demografisten taustamuuttujien ja elämäntilannemuutosta osoittavien muuttujien selitysvoimaisuuden eroja järjestelmäkiinnittymisen intensiteettiä selitettäessä.

Kummankin ikäkohortin kohdalla toistui sama suuntaus: elämäntilannemuutokset osoittautuivat ajallisesti vakioina pysyneitä demografisia muuttujia paremmin järjestelmäkiinnittymisen intensiteettiä selittäviksi tekijöiksi. Ikäkohortteja kuvaavat mallit poikkesivat toisistaan melko paljon. Vanhemman vuosiluokan kohdalla malliin tuli mukaan vain asuinalueen muutos: kuta useammin asianomainen oli muuttanut asuinpaikkaa, sitä todennäköisemmin hän oli jättänyt äänestämättä. Huomattava on, että mallin selityskyky vanhemman ikäkohortin osalta jäi kokonaisuudessaan varsin heikoksi selityssteen jäädessä ainoastaan 3 %:iin.

Nuoremman ikäkohortin osaltakin regressiomallin selityskykyisyys jäi vain 9 %:n tasolle. Sen osalta malli valikoi kolme muuttujaa, amma-

Taulukko 12. Regressioanalyysi, jossa selitettävänä muuttujana äänestysindeksi ja selittävinä muuttujina keskeiset demografiset ja elämäntilannemuutostekijät: vanhat

	Kerroin	Hajonta	Stand. kerr.	T-arvo	P
Asuinpaikan muutos	0.199	0.078	0.166	2.55	*

Vakio = 2.132 R = 0.166, selitysarvo 3 %

Taulukko 13. Regressioanalyysi, jossa selitettävänä muuttujana äänestysindeksi ja selittävinä muuttujina keskeiset demografiset ja elämäntilannemuuttajat: nuoret

	Kerroin	Hajonta	Stand. kerr.	T-arvo	P
Ammatin muutos	0.514	0.117	0.286	4.38	***
Siviilisäädyn muutos	0.396	0.186	-0.134	-2.13	*
Koulutus tarkastelukauden lopussa	0.362	0.149	0.156	2.43	*

Vakio 1.189 R = 0.294, selitysarvo 9 %

tin muutosten määrä, siviilisäädyn muutosten määrä ja koulutus. Ammatin muutosten määrä osoittautui erittäin voimakkaaksi selittäjäksi: kuta useamman kerran asianomainen oli vaihtanut ammattia, sitä epätodennäköisemmin hän osallistui vaaleihin. Siviilisäädyn muutos puolestaan mittasi lähinnä avioitumista. Avioituminen on lisännyt äänestämisen todennäköisyyttä kun taas naimattomana pysyminen ja eroaminen ovat vähentäneet äänestämishalukkuutta.

5. Päätelmiä

Käsillä olevalla tutkimuksella on pyritty tuomaan valoa nuorten poliittiseen sosialisointiin erityisesti järjestelmäkiinnittymisen vaiheen ja intensiteetin osalta. Rajoittavana seikkana tutkimushavaintojen yleistettävyydelle oli se, että tutkimus kohdistui ainoastaan turkulaisnuoriin. Kun otetaan huomioon, että nuorten ikäryhmien äänestysaktiivisuus maaseudulla ja agraarielinkeinojen piirissä on ollut vilkkaampaa kuin vastaavien ikäluokkien kokonaisuudessa (Martikainen & Yrjönen 1991), on ilmeistä, että osallistumisastetta ja osallistumisen jatkuvuutta koskevat havainnot ovat koko maan nuoria aikuisia ajatellen alhaisia.

Keskeisenä lähtökohtana tutkimukselle oli sen asetelmallinen erikoisluonne, kahden sosialisatiokulttuuriltaan erilaiseen sukupolveen kuuluvan vuosiluokan pitkittäisseuranta viisissä vaaleissa. Vaikka havainnot rajoittuivatkin vain turkulaisnuoriin, voidaan saman äänestäjävuosiluokan seurannan viisissä vaaleissa sekä kahden ikäpolvikohortin vertailun samantyyppisten vaalien osalta katsoa antavan tiettyä perustaa toisaalta aikaisemmin tehdyissä tutkimuksissa esille tulneiden havaintojen ja jatko-oletusten varmistamiseen ja toisaalta myös uusien hypoteesien tekoon siltä osin kuin havainnot huomattavasti poikkesivat suurten tutkimusaineistojen perusteella tehdyistä yleistyksistä.

Tutkimuksen keskeiset havainnot nuorten vaaliosallistumisena ilmenevästä järjestelmäkiinnittymisestä olivat melko yhdensuuntaisia hyvin erilaisilla menetelmillä ja tutkimusasetelmilla tehtyjen havaintojen kanssa. Nuorten järjestelmäkiinnittymisen nopeutta määräävät tämänkin analyysin mukaan pitkälti samat tekijät, joiden Tuomo Martikaisen tutkimuksissa on havaittu liittyvän nuorten järjestelmäkiinnittymiseen yleisesti.

Vanhempien sosioekonominen asema, oma koulutustaso, sukupuoli ja siviilisääty olivat muutujia, joilla on yleisesti todettu olevan selitysvoimaa nuorten poliittiselle osallistumiselle.

Tämän tutkimuksen pitkittäisseurantaluonne antoi mahdollisuuksia täydentää sitä kuvaa, joka on poikkileikkausanalyseissa muovautunut nuoren aikuisen järjestelmäkiinnittymisen kehityksestä ja voimakkuudesta. Etenkin muuttujilla, jotka konstruointiin mittaamaan nuoren äänestäjän elämäntilanteen muuttumista, oli voimakas yhteys äänestämismuutosta kuvaavaan järjestelmäkiinnittymisen intensiteettiin. Muutosten määriä kuvaavat muuttujat olivat tuntuvasti selitysvoimaisempia kuin kaikissa mittauspisteissä vakiona pysyneet muuttujat. Mielenkiintoinen ja jatkotutkimusten kannalta huomion arvoisen seikka on, että muutosten määrä ei suoraviivaisesti selittänyt järjestelmäkiinnittymisen vahvuutta. Toisaalta kutakuinkin täysin sekä sosiaalisesti että alueellisesti liikkumattomat, toisaalta erittäin paljon kummassakin mielessä liikkuneet, näyttävät äänestävän kohtuullisesti liikkuneita epävarmemmin. Vahvinta järjestelmäkiinnittymistä edustavat ne nuoret äänestäjät, jotka ensimmäisen vuosikymmenen aikana ovat hankkineet melko korkean koulutustason, avioituneet ja siirtyneet pysyvään ammattiin. Missä määrin tässä ilmenneet äänestämisen aktiivisuutta koskevat havainnot ovat selitettävissä tiettyjen ryhmäkohtaisten, kollektiiviseen paineeseen (Suhonen 1991, 342) liittyvien tekijöiden avulla, jää myöhempien tutkimusten varaan.

Kahta ikäkohorttia vertaileva tutkimusasetelma antoi mahdollisuuden tuoda aineksia siihen laajaan keskusteluun, jota nuorten äänestämättömyydestä tai äänestysaktiivisuuden heikkoudesta on käyty parin viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana. Tehdyn sukupolvivertailun ehkä kiintoisin havainto oli, että 1980-luvulla poliittisen aikuisuuden saavuttaneissa nuorissa ei näytä olevan niin paljon kokonaan poliittisen järjestelmän ulkopuolelle jääneitä kuin vaalitulostoihin pohjautuvien ikäluokkavertailujen perustella voisi otaksua. Äänestysosallistumisen pitkän aikavälin tarkastelu nimittäin osoitti, että tykkäänään poliittisen sfäärin ulkopuolelle jääneiden osuus ei ollut lainkaan kasvanut edelliseltä vuosikymmeneltä lähtien. Yksilöllisyyttä ja itsensä toteuttamista korostava »rocksukupolvi» ei osoittautunut kadotetuksi sukupolveksi ainakaan absoluut-

tisessa mielessä. Se tosin osoittautui äänestämisen osalta varsin liikkuvaksi sukupolveksi, jonka jäsenet vaihtoivat käyttäytymismallejaan sangen usein.

Poliittinen osallistuminen näyttää uuden sukupolven myötä saaneen yhä enemmän markkina-perustaisia piirteitä. Perinteinen kiinteä ja aatteellinen sitoutuminen on vaihtunut monien nuorten kohdalla väljäksi, ilmeisesti yksilöllisistä tarpeista ja kunkinhetkisistä mieltymyksistä pursuavaksi tilannekohtaiseksi osallistumiseksi. Käyttäytymismalli liittyy siten osaltaan liikkuvan äänestäjän kuvaan; puoluevaihtojen lisäksi valintavaihtoehdoksi mielletään yhä useammin jääminen syrjään vaaleista kokonaisuudessaan. Epäilemättä alueellisen ja sosiaalisen liikkuvuuden lisääntyminen yleisesti tukee myös liikettä vaalien välillä.

Tämä äänestämisen epävakaisuutena ilmenevä kehitystrendi ei toki ole tunnusomainen vain Suomelle. Muun muassa Ison-Britannian äänestäjäkunnassa puolueuskollisuuden heikkeneminen 1960-luvulta eteenpäin on aiheuttanut epäsäännöllistä heikkenemistä vaaliosallistumisessa (Harrop & Miller 1987, 142–143).

Havaintoja 1980-luvun nuorten äänestäjien varhempaa epäjohdonmukaisemmasta käyttäytymisestä voidaan epäilemättä tulkita usealla tavalla. Näyttää kuitenkin siltä, ettei epästabiiliutta voida – ainakaan yksiselitteisesti – panna epävarmuuden tai peräti vieraantumisen tilille. Perustellusti voidaan viitata jopa kutakuinkin vastakkaiseen tulkintaan. Nuoren polven äänestäjät ovat poliittisesti entistä tietoisempia ja osallistuvat vaaleihin ainoastaan silloin, kun katsovat aiheelliseksi äänestämällä vaikuttaa yhteiskunnan valankäyttöön.

Tässä yhteydessä voidaan viitata myös Giovanni Sartorin (1987, 108–110) kehrittelemiin äänestysmalleihin. Ensimmäinen, asiaäänestysmalli (issue voting model), painottaa sitä, että äänestäjän valintoja ohjaavat ensi sijassa tietyt asiakyymykset puolue- ja ehdokasvalintojen seuratussa näitä. Toinen, puoluesamastusmalli (party identification model) taas korostaa ideologisten ja puolueperustaisten preferenssien ensisijaisuutta vaalikäyttäytymisessä. On luonnollista, että asiaperustainen äänestysmallin yleistymisen johtaa myös äänestämisen epävarmuuteen; jos vaalit eivät ole pystyneet nostamaan esille merkittäviä asiakyymyksiä, joihin äänestämällä voi ottaa

kantaa, on rationaalisen seurauksena luopuminen äänioikeuden käytöstä.

Viimeaikaisessa osallistumistutkimuksessa on kiinnitetty huomiota myös siihen, että etenkin nuorimpiin ikäluokkiin kuuluvat kansalaiset ovat alkaneet korvata vaaliosallistumista muilla osallistumismuodoilla (Miller 1992, 430–432, vrt. Jääsaari & Martikainen 1991, 170). Korvaavina osallistumismuotoina ovat tulleet kysymykseen mielenosoitukset, talojen valtaukset ja vastaavat »demokraattiset suoran toiminnan» muodot. Merkille pantava seikka on, että korvaavat osallistumismuodot ovat saaneet jalansijaa ennen muuta hyväosaisten, hyvin koulutettujen ja varakkaiden piirissä. Tämän tutkimuksen puitteissa ei ollut mahdollista selvittää, esiintyykö vastaavanlaisia piirteitä myös suomalaisnuorison keskuudessa. Nuoremman ikäkohortin piirissä esiintyvä satunnaisäänestämisen – pysyminen poliittisen järjestelmän piirissä, mutta sovinnaisen osallistumiskanavien melko satunnainen hyväksikäyttö – osoittanee, että politiikan seuraamisen taso ei ole laskenut. Poliittikkaa seuraava nuoriso kalkyloi äänestämisen kannattavuutta ja osallistuu tarpeen vaatiessa vaaleihin.

Tutkimushavainnot kattavat tässä tarkastellun nuoremman ikäkohortin osaltakin ensi sijassa 1980-luvun alkupuolen. Voidaan kysyä, onko myöhemmin äänestysikään tulleissa vuosiluokissa mahdollisesti vielä tapahtunut kulttuurimuutosta, joka olisi merkinnyt loitontumista politiikasta. Lienee selvää, että jos satunnaisesti politiikkaan osallistuvien joukko kasvaa hyvin suureksi, saattaa se aiheuttaa koko poliittisen järjestelmän toiminnan kannalta tietyn epävarmuustekijän.

LÄHTEET

- Borg, Sami (1991): Äänestysosallistuminen vuoden 1991 eduskuntavaaleissa. Teoksessa *Kansanedustajain vaalit: Vaalit 1991:2*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Crewe I. & Fox T. & Alt J: (1977): Nonvoting in British General Elections 1966–October 1974. Teoksessa Crouch, Colin (ed.), *British Political Sociology Yearbook*. Vol 3. London: Croom Helm.
- Denver, David (1989): *Elections and Voting Behaviour in Britain*. New York: Philip Allan.
- Harrop, Martin & Miller, William L. (1987): *Elections and Voters: A Comparative Introduction*. London: Macmillan.

- Helander, Voitto (1989): Aktiiviset ja passiiviset äänestäjät. *Politiikka* 1/1989.
- Himmelweit, Hilde T. & Humphreys, Patrick & Jaeger, Marianne (1985): *How Voters Decide. A Longitudinal Study of Political Attitudes and Voting Extending over Fifteen Years*. Philadelphia: Open University Press.
- Jääsaari, Johanna & Martikainen Tuomo (1991): *Nuorten poliittiset valinnat*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kekkonen, Jukka (1985): Legitimiteettikriisi, vallan keskittyminen ja talousrikokset. *Sosialistinen Aikakauslehti*. 80:1.
- Martikainen, Tuomo (1978): *Ikä ja sitoutuminen politiikkaan*. Helsinki: Kansalaiskasvatuksen Keskus. Julkaisuja 36.
- Martikainen, Tuomo (1985): Suomalaiset äänestäjinä. *Kunnallisvaalit 1984: Suomen virallinen tilasto XXIX B:7*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Martikainen, Tuomo (1988): *Puuttuva punainen viiva. Äänestäminen vuoden 1987 eduskuntavaaleissa*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Martikainen, Tuomo & Yrjönen, Risto (1991): *Voting, parties and social change in Finland*. Tutkimuksia 187. Helsinki: Tilastokeskus.
- Martikainen, Tuomo & Yrjönen, Risto (1984): *Nuorten poliittinen suuntautuminen*. Tutkimus nuorten äänestysvalinnoista. Helsinki: Kansalaiskasvatuksen Keskus. Julkaisuja 59.
- Milbrath, Lester & Goel M.L. (1977): *Political Participation*. 2nd ed. Chicago: Rand McNally.
- Miller, W.L. (1992): Political Participation and Voting Behaviour. Teoksessa Hawkesworth, Mary & Kogan, Maurice (eds.), *Encyclopedia of Government and Politics*. Vol I. London and New York: Routledge.
- Niemi, Richard G. & Stanley, Harold W. & Evans, C: Laurence (1984): Age and Turnout Among the Newly Enfranchised: Life Cycle versus Experience Effects. *European Journal of Political Research*. Vol 12. No.4.
- Petersson, Olof (1977): *Valundersökningar*. Rapport 2. Väljarna och valet 1976. Stockholm: SCB.
- Sartori, Giovanni (1987): *The Theory of Democracy Revisited*. Clatham, NJ: Clatham House Publishers.
- Sigelman, Lee & Roeder, Philip W. & Jewell, Malcolm E: & Baer, Michael A. (1985): Voting and Nonvoting: A Multi-Election Perspective. *American Journal of Political Science*. Vol 29.
- Suhonen, Pertti (1988): *Suomalaisten arvot ja politiikka*. Juva: WSOY.
- Suhonen, Pertti (1991): Age and the Rationality of Voting. Teoksessa Matti Wiberg (ed.), *The Political Life of Institutions*. Jyväskylä: Gummerus Printing.
- Wiberg, Matti (1986): Kuinka paljon kansalaisten kannattaa luottaa poliitikkoihin? Teoksessa Nousiainen, Jaakko & Wiberg, Matti (toim.), *Kansalaiset ja politiikka 1980-luvun Suomessa*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 57.
- Wolfinger, R. & Rosenstone, S. (1980): *Who Votes?* New Haven: Yale University Press.